

Recension

Dennis Beach (2018) *Structural Injustices in Swedish Education. Academic Selection and Educational Inequalities*. Palgrave Macmillan

Mattias Börjesson*

Göteborgs universitet

Dennis Beach, professor i pedagogik vid Göteborgs universitet och Högskolan i Borås, har sedan 1990-talet varit en ledande forskare inom pedagogik med fokus på ojämlikhet i skola och lärarutbildning. Utifrån en marxistiskt kritisk etnografi har Beach i en mängd studier belyst ojämlikhet, makt och orättvisor i utbildning. Den marxistiska inramningen kommer till uttryck på två sätt i Beachs forskning: en övergripande marxistisk förståelse av samhället leder till fokus på hur social reproduktion och motstånd i utbildning villkoras av strukturell ojämlikhet. Dessutom anknyter Beach till marxismens socialt emancipatoriska syn på forskningens mål och mening. Den kritiska forskningens uppgift förstås som att förklara/belysa orättvisor och ojämlikheter, visa på alternativ (explanatory critique), och därmed bidra till att förändra samhället. Den kritisk pedagogiska forskningen har under senare decennier huvudsakligen tagit inspiration från olika former av poststrukturella perspektiv, ofta med fokus på ojämlikhet avseende genus och etnicitet/ras snarare än klass. I ljuset denna marginalisering av marxistiska perspektiv inom kritisk pedagogik, framstår Beachs forskargärning som särskilt betydelsefull i pedagogisk forskning.

En utmärkt ingång för att ta del av Beachs perspektiv på utbildning, är boken *Structural Injustices in Swedish Education. Academic Selection and Educational Inequalities*. Dess nio kapitler ger en översikt över Beachs forskning och kunskapsintressen med ett fokus på ojämlikheter i svensk utbildning. Boken baseras till stor del på tidigare publikationer och innefattar forskning om många olika former av utbildning samt olika aspekter av ojämlikhet. Bland annat etnografiska studier av reproduktionen av uppdelningen mellan elever i högskoleförberedande och yrkesförberedande program i gymnasiet, samt studier av omstruktureringen av svensk skola efter nyliberala linjer. Förutom dessa innefattar boken en mängd andra intressanta studier, men här kommer jag beskriva och diskutera bokens övergripande fokus, samt presentera en kritisk diskussion om Beachs teoretiska positionering, tolkningar och slutsatser i förhållande till efterkrigstidens (1945–1989) skolreformer och marknadiseringen av svensk skola som följde från och med kalla krigets slut 1989.

* Mattias Börjesson är lektor vid Göteborgs universitet och medlem av Noads redaktion. 2021–2023 var han Noads chefredaktör.

Beachs övergripande tes, som beskrivs utförligt i det första kapitlet, är att det finns en myt om ett jämlikt svensk utbildningssystem (the myth of Swedish educational equity). I ljuset av den ökade ojämlikheten i svensk skola under 2000-talet, exempelvis ökade skillnader i utbildningsresultat mellan grupper och ökad skolegregation, förefaller detta inte vara en särskilt kontroversiell tes. En invändning mot bokens ingång är att bilden av det svenska utbildningssystemet som jämlikt nog naggats i kanten i spåren av den svenska skolans marknadisering och privatisering de senaste decennierna. Men detta är bara en liten del av vad Beach syftar på när han talar om en jämlikhetsmyt. Enligt Beach har det svenska utbildningssystemet alltid varit ojämlikt, och jämlikhetsmyten syftar framför allt på bilden av att efterkrigstidens utbildningspolitiska reformer, som införandet av en enhetlig grundskola 1962, syftade till att skapa ökad jämlikhet. Enligt Beach varken syftade eller resulterade dessa reformer, den officiella retoriken till trots, till ökad jämlikhet i skolan. Snarare handlade reformerna om kapitalismens ökade behov av en utbildad arbetskraft samt till social integrering av arbetarklassen i en tid av ekonomisk expansion. Härvidlag påminner Beachs argumentation om 1970- och 1980-talets radikala pedagogiska forskning, tydligast exemplifierat av titeln på boken *Jämlikhetsmyt och klassherravälde* (Lundberg et al. 1976), var övergripande ingång till efterkrigstidens skolreformer var att de inte syftade till ökad jämlikhet, utan till att legitimera och reproducera ett kapitalistiskt klassamhälle (Callewaert & Nilsson, 1980). Dessa studier, som delvis kan ses som en produkt av 1970-talets radikala politiska klimat, har till stor del glömts bort idag. Därför är det mycket förtjänstfullt att Beach lyfter dessa perspektiv, och visar på perspektivets relevans för att belysa ojämlikhet i skola och utbildning idag. Det görs dessutom med en klarhet, stringens och beläsenhet som överträffar det mesta inom svensk kritisk pedagogisk forskning.

Alla som ser jämlikhet och demokrati som samhällseliga ideal som bör prägla skola och utbildning, och som därmed ser strukturell ojämlikhet i utbildning som en orättfärdighet som vi bör bekämpa, kommer finna ett stort värde i studier som belyser och förklarar ojämlikhet i utbildning. I huvudsak är de slutsatser som gjordes av 1970-talets radikala pedagogiska forskning, och av Beach idag, lika giltiga då som nu. I huvudsak bidrar utbildningssystemet att reproducera och legitimera de strukturella ojämlikheter som karaktäriserar det kapitalistiska samhället. Likväl har detta strukturalistiska marxistiska perspektiv på utbildning en del begränsningar, vilket utförligt har diskuterats inom pedagogisk forskning, bland annat gällande förståelsen av skola och utbildning i ett kapitalistiskt samhälle (Englund 1986/2005; Rothstein 1986/2010; Whitty, 1985).

Det är väl belagt från tidigare studier att efterkrigstidens utbildningspolitiska reformer bara till liten del lyckades minska den klassbetingade ojämlikheten gällande utbildningsresultat och utbildningsval i Sverige (Arnman & Jönsson, 1983; Rothstein, 1986/2010). Beach (2018) gör en snarlik poäng, angående den svenska skolans marknadisering och privatisering, när han framhåller att dessa reformer inte skapade ojämlikheten utan endast bidrog till att fördjupa en redan existerande ojämlikhet. Det är sant, båda gällande efterkrigstidens skolreformer och marknadsreformerna, att dessa reformer enbart minskade respektive fördjupade, redan existerande strukturella ojämlikheter i skolsystemet. Men jag menar att Beachs strukturalistiska perspektiv leder till att reformernas konsekvenser, och den politisk-ideologiska kampen om utbildning får för lite uppmärksamhet (Börjesson, 2016; Englund, 1986/2005). Efterkrigstidens skolreformer ledde trots allt till en mindre utjämning i utbildningsresultat mellan grupper, men framför allt till att arbetarklassens barn fick tillgång till en

längre utbildning. Det svenska skolsystemet som var en produkt av efterkrigstidens skolreformer var fortfarande ojämlikt, men inte att förglömma var det ett av de minst ojämlika i världen fram till 1990-talet. Det var just denna i ett internationellt perspektiv jämlika skola som skolreformerna 1989–1996, bland annat införandet av privata skolval och generösa villkor för fristående skolor, kom att underminera i grunden.

Så som jag ser det leder Beachs strukturalistiska perspektiv till att dessa genomgripande förändringar av svensk skola, och den bakomliggande politisk-ideologiska kampen, får för lite uppmärksamhet. De politiska striderna över den svenska skolan, så som införandet av grundskolan på 1960-talet och marknadiseringen av svensk skola 1990–2020, kan inte reduceras till en analys som handlar om successiva anpassningar till kapitalismens krav (Englund 1986/2005). För att återkoppla till 1980-talets marxistiska samhällsteoretiska debatt, som fördes delvis i polemik mot mer strukturalistiska perspektiv; här var en grundläggande tes att staten och utbildningsväsendet förstods ha en relativ autonomi i förhållande till kapitalismens krav på utbildning. Därmed gavs den politiska-ideologiska samhälleliga kampen en central betydelse för utbildningens innehåll och organisering (Apple, 1982; Whitty, 1985). Enligt detta neo-marxistiska perspektiv ses utbildningens innehåll och organisering som resultatet av en ständigt pågående politisk-ideologisk kamp, om än villkorad av det kapitalistiska samhället. Det handlar inte om partipolitik i någon enkel mening, utan om att utbildningspolitikens utfall är avhängigt styrkeförhållandena i klasskampen (Englund, 1986/2005). Utifrån detta perspektiv skulle efterkrigstidens skolreformer generellt kunna förstås som progressiva, eftersom de förbättrade arbetarklassens tillgång till utbildning. På ett motsvarande sätt skulle skolreformerna 1989–1996 generellt kunna förstås som reaktionära, eftersom de försämrade arbetarklassens tillgång till utbildning. Dessa politisk-ideologiska strider, motsättningar, skiftningar i en samhällelig kamp över närmare 70 års svensk utbildningshistoria, kommer delvis i skuggan i Beachs beskrivning. Men detta är ändå mindre invändningar. Sammanfattningsvis utgör Beachs bok ett mycket viktigt bidrag till pedagogisk forskning om ojämlikhet i utbildning – ett ständigt aktuellt problem.

Referenser

- Apple, M. W. (1982): *Education and Power*. Routledge & Kegan Paul.
- Arnman, G. & Jönsson, I. (1983): *Segregation och svensk skola. En studie av utbildning, klass och boende*. Arkiv.
- Beach, D. (2018). *Structural Injustices in Swedish Education. Academic Selection and Educational Inequalities*. Palgrave Macmillan.
- Börjesson, M. (2016). *Från likvärdighet till marknad. En studie av offentligt och privat inflytande över skolans styrning i svensk utbildningspolitik 1969–1999* (Doktorsavhandling). Örebro Universitet.
- Englund, T. (1986/2005): *Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension*. Daidalos.
- Rothstein, B. (1986/2010): *Den socialdemokratiska staten: Reformen och förvaltning inom svensk arbetsmarknads- och skolpolitik*. Arkiv.
- Lundberg, S., Selander, S., Öhlund, U. (1976). *Jämlikhetsmyt och klassherravälde: en antologi om skola och utbildning i avancerade kapitalistiska samhällen*. Cavefors.
- Whitty, Geoff (1985): *Sociology and School Knowledge: Curriculum Theory, Research and Politics*. Methuen.
- Nordenbo, S. E. (2011) Forskning i klassrumslidelse. *KVAN* 90, s 17–31.